

Leszek Kośny

Muzeum Przyrodnicze w Jeleniej Górze

ZAGADNIENIE CZASOPISM PSZCZELARSKICH W ENCYKLOPEDII PSZCZELARSKIEJ Z 1989 I 2013 ROKU

Polska literatura z zakresu pszczelnictwa¹ bardzo długo nie posiadała własnego wydawnictwa encyklopedycznego. Postulat wydania takiego dzieła pojawił się na krajowym zjeździe Polskiego Związku Pszczelarskiego (PZP) we Wrocławiu w 1977 r. Projekt przybrał konkretny kształt dopiero w 1983 r., dzięki powołanej przez PZP Komisji Historyczno-Wydawniczej i jej przewodniczącemu, prof. dr. hab. Leonowi Bornusowi. Wydaną w 1989 r. przez Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne *Encyklopedię pszczelarską* tworzył zespół wybitnych specjalistów, reprezentujących ośrodki naukowe z całego kraju. *Encyklopedia*, która trafiła do rąk czytelników w nakładzie 100 tys. egzemplarzy, była pierwszym tego typu polskim oryginalnym opracowaniem. Ponieważ cieszyła się ogromnym zainteresowaniem środowiska pszczelarzy i miłośników pszczół, jej nakład bardzo szybko został wyczerpany. Po 25 latach, w 2013 r., doczekała się kolejnego wydania, w niewielkim nakładzie zaledwie 1200 egzemplarzy, tym razem pod redakcją prof. dr. hab. Jerzego Wilde. Postęp, jaki dokonał się w nauce przez okres ćwierćwiecza, wymagał z jednej strony uaktualnienia części haseł, z drugiej – ponownego ich opracowania i dodania haseł nowych. W rezultacie obecne wydanie zawiera 3297 haseł – to jest o 616 więcej niż wydanie poprzednie. Wśród haseł obydwu *Encyklopedii pszczelarskich* różnić możemy hasła definicyjne, problemowe oraz pomocnicze. Hasła pierwszego typu składają się z wyrażenia hasłowego oraz części definicyjnej, w której mogą

¹ Funkcjonujące obecnie dwa podstawowe terminy: pszczelarstwo i pszczelnictwo, odróżnia w istocie określony, przynależny im zakres wiedzy. Najnowsza *Encyklopedia pszczelarska*, red. J. Wilde, Warszawa 2013, przedstawia następujące definicje obu haseł: „pszczelarstwo – dział rolnictwa zajmujący się chowem lub hodowlą pszczół” – s. 256; „pszczelnictwo – nauka o pszczelarstwie” – s. 257. Autorem pierwszego hasła jest prof. dr. hab. Jerzy Wilde, opisujący w tym wydaniu *Encyklopedii pszczelarskiej* zagadnienia systematyki rodzaju *Apis* oraz gospodarki pasiecznej. Drugie hasło nie posiada informacji wskazującej jego autora. *Encyklopedia pszczelarska*, red. L. Bornus, Warszawa 1989, nie zawiera wyjaśnień żadnego z tych terminów.

występować: synonimy, tłumaczenia nazw własnych z języków obcych, znaczenia, w jakich termin jest używany oraz odsyłacze. Hasła problemowe zawierają, oprócz podstawowych elementów definicyjnych i powiązań odsyłaczowych, tworzących szerszy kontekst zagadnienia, także informacje faktograficzno-historyczne. W tego typu hasłach, do których należą głównie hasła biograficzne i instytucjonalne, możemy spotkać bibliografię podmiotową i przedmiotową. W tekście hasel definicyjnych i problemowych mogą występować wyróżnione graficznie terminy podrzędne i skojarzone. Hasła pomocnicze są odsyłaczami.

W wydaniu z 1989 r. po raz pierwszy podjęto próbę ujęcia w postaci hasła definicyjnego zagadnienia *Czasopisma pszczelarskie w Polsce*. Opisano je jako: „ogół druków (wydawnictw) periodycznych o tematyce pszczelarskiej, ukazujących się z numeracją bieżącą i pod tym samym tytułem co najmniej 4 razy do roku”². W dalszej części hasła zwraca się uwagę na nakłady tych periodyków, podając jako przykład tytuły czasopism pszczelarskich, ukazujących się w Polsce międzywojennej: „Pszczelnictwo Polskie” (2 tys. egzemplarzy), „Bartnik Postępowy” (3 tys.), „Sad i Pasieka” (320 egzemplarzy). Hasło jest zakończone informacją o czasopiśmie „Pszczelarstwo”, ukazującym się od 1950 r. (nakład w 1986 r. – 38 tys. egzemplarzy) oraz wychodzącym od 1957 r. czasopiśmie „Pszczelnicze Zeszyty Naukowe” (nakład w 1986 r. – 1000 egzemplarzy). Definicja czasopism pszczelarskich w tym wydaniu *Encyklopedii pszczelarskiej* porusza jedynie kwestie tematyki i częstotliwości ukazywania się periodyków zaliczanych do tej grupy. Nie uwzględnia instytucji sprawczych, czyli wydawców, a także nie określa przeznaczenia czytelniczego i funkcji spełnianych przez czasopisma. Konsekwencją tego jest brak informacji o specyficznym charakterze periodyków pszczelarskich, klasyfikowanych w literaturze prasoznawczej jako specjalistyczne i fachowe³. Niezrozumiała z punktu widzenia polskiej praktyki wydawniczej i bibliograficzno-statystycznej jest część hasła, odnosząca się do częstotliwości wydawniczej periodyków pszczelarskich, ustalona na poziomie „co najmniej 4 razy do roku”. Przyjęcie takich kryteriów może spowodować wykluczenie z grona definiowanych czasopism półroczników i roczników.

Tytuły periodyków, przywołanych w hasle *Czasopisma pszczelarskie w Polsce* sugerują, że dotyczy ono jedynie czasopism wydawanych po 1918 r., czyli po odzyskaniu niepodległości i odrodzeniu się polskiej państwowości. Część opisowa hasła podaje jedynie wybrane tytuły, które ukazywały się po zakończeniu I wojny światowej; pominięto czasopisma pszczelarskie wydawane w okresie zaborów, a także drukowane poza granicami kraju i/lub w językach obcych, nie wliczając ich do czasopism polskich. Cenne uzupełnienie i rozwinięcie hasła *Czaso-*

² *Encyklopedia pszczelarska*, red. L. Bornus, Warszawa 1989, s. 31.

³ W tomie drugim *Historii prasy polskiej* czytamy, iż czasopisma fachowe to takie, „których naczelną funkcją było upowszechnianie różnych umiejętności zawodowych i zagadnień nauki”, zob.: *Historia prasy polskiej*, t. 2, *Prasa polska 1864–1918*, red. J. Łojek, Warszawa 1976, s. 101. Dalej podana jest informacja o czasopismach fachowych wydawanych we Lwowie, wśród których znalazł się periodyk pszczelarski „Bartnik Postępowy”, s. 133.

pisma pszczelarskie w Polsce znalazło się w jednej z 19 zawartych w *Encyklopedii* tabel. Poważnym mankamentem jest brak odnośnika kierującego do niej od omawianego hasła.

Tabela, o której mowa (w tekście nosząca numer 3), zamieszczona na stronach 31–32, nazwana jest *Polskie czasopisma pszczelarskie*, i jest jednym z niewielu zestawień tytułów polskich periodyków pszczelarskich, jakie dotychczas ukazały się drukiem. Tabela przedstawia czasopisma w układzie chronologicznym, poczynawszy od najstarszych, a skończywszy na współczesnych. Informacje zawarte są w pięciu kolumnach: tytuł, redaktor, miejsce wydawania, okres ukazywania się, uwagi. W tabeli czytelnie przedstawiono 31 tytułów, z których 30 to czasopisma samoistne, a jeden – to dodatek (informacja zawarta w uwagach) do periodyku o tematyce niezwiązanej z pszczelarstwem. Zmiany redaktorów i miejsc wydawania odnotowywane są odpowiednio w kolumnach drugiej i trzeciej. Okres ukazywania się czasopism zapisany jest w postaci pełnych roczników. Kolumna *Uwagi* zawiera informacje różne, np. o profilu periodyku „Iris”, uznanym za pierwsze polskojęzyczne czasopismo pszczelarskie. Inna ciekawa informacja dotyczy czasopisma „Gazeta Pszczelnicza” z 1873 r., które jest prawdziwą efemerydą, ponieważ drukiem ukazał się zaledwie jeden jego numer. Uwagi przy pozostałych tytułach dotyczą związków, towarzystw i instytucji, których wydawnictwem lub oficjalnym organem był dany periodyk pszczelarski. Tabela przedstawiająca spis polskich czasopism pszczelarskich nie posiada informacji o autorze zestawienia – być może opracowana została przez zespół redakcyjny, a nie przez Romualda Żukowskiego, autora hasła *Czasopisma pszczelarskie w Polsce*.

Wśród 25 tabel zawartych w *Encyklopedii pszczelarskiej*, która pod redakcją Jerzego Wilde wydana została w 2013 r., zabrakło miejsca na zestawienie poświęcone polskim czasopismom pszczelarskim. Hasło *Czasopisma pszczelarskie w Polsce* jest pozbawione definicji, nie zawiera wyjaśnienia tytułu hasła i charakterystyki tej grupy periodyków. Przedstawia niewielki rys historyczny czasopiśmiennictwa pszczelarskiego, poczynawszy od odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 r. Przekazuje informacje o pięciu miesięcznikach pszczelarskich, wydawanych w dwudziestoleciu międzywojennym (ze wskazaniem na dłuższą historię jednego z nich – „Bartnika Postępowego” 1875–1914). Pominięto sześć pozycji dotyczących tego okresu, znanych i zawartych w tabeli z wcześniejszego wydania *Encyklopedii*, o których informują także, opublikowane już po II wojnie światowej, bibliografie pszczelarskie⁴. Z dalszej części hasła dowiadujemy się, że w latach powojennych 1945–1948 ukazywały się cztery miesięczniki pszczelarskie, które zlikwidowano w 1948 r. W zakończeniu hasła czytamy: „ich zadania spełnia od 1950 r. do dzisiaj miesięcznik »Pszczelarstwo« i in. wydawnictwa, jak »Pasięka«, »Pszczelarz Polski«, »Przegląd Pszczelarski«”⁵. Brak danych o roku rozpoczęcia funkcjonowania trzech ostatnich

⁴ Por. m.in.: F. Buczyński, C. Jung, *Bibliografia polskiego piśmiennictwa pszczelarskiego*, Kamiana 1987, s. 53–66.

⁵ *Encyklopedia pszczelarska*, red. J. Wilde, Warszawa 2013, s. 47.

czasopism może wprowadzać w błąd. Powstały one w latach oddalonych niemal o pół wieku i więcej od inauguracji wydawniczej „Pszczelarstwa”, a mianowicie kolejno w roku: 2003, 1990 oraz 2005 („Przegląd Pszczelarski” w 2011 r. zakończył swój byt). W odniesieniu do hasła *Czasopisma pszczelarskie w Polsce z Encyklopedii* z 1989 r., w nowym wydaniu część wymienianych tytułów periodyków pszczelarskich zaopatrzone w informacje o miejscach wydawania i redaktorach.

W obu wydaniach *Encyklopedii* tytuły periodyków pszczelarskich nie zostały omówione w postaci osobnych haseł. Jedyny wyjątek, to hasło w *Encyklopedii* z 2013 r., którym jest tytuł polskiego czasopisma pszczelarskiego wydawanego w języku angielskim: „Journal of Apicultural Science (JAS)”. W hasle podano, iż jest to

czasopismo naukowe, w którym zamieszczane są tylko niepublikowane wcześniej, oryginalne prace naukowe z zakresu wszystkich dziedzin związanych z apidologią, wydawane przez Instytut Ogrodnictwa Oddział Pszczelnictwa w Puławach i Pszczelnicze Towarzystwo Naukowe⁶.

Definicja informuje w dalszej części, że w języku angielskim periodyk wydawany jest od 2001 r., wcześniej zaś od 1957 r. ukazywał się w języku polskim jako „Pszczelnicze Zeszyty Naukowe”. Czasopismo jest indeksowane, wydawane w formie papierowej oraz wersji elektronicznej.

Hasła *Czasopisma pszczelarskie w Polsce* umieszczone w obu edycjach *Encyklopedii pszczelarskiej* nie zawierają odsyłaczy do innych haseł, w tym haseł biograficznych. Tymczasem w wielu spośród nich natrafimy na informacje o działalności opisywanych podmiotów, związanej z wydawaniem czasopism pszczelarskich, funkcjach redaktora lub współpracownika czasopism pszczelarskich. Pierwsze wydanie *Encyklopedii* udostępnia szereg haseł – nazwisk redaktorów, członków komitetów redakcyjnych i współpracowników polskich periodyków pszczelarskich, tak znaczących jak: Stanisław Brzóska, Teofil Ciesielski, Antoni Demianowicz, Jan Dzierżon, Kazimierz Lewicki, Jan Marcinków, Antoni Margoński, Stanisław Mendrala, Julian Piwowarski, Ksawery Szalkiewicz i Leonard Weber. Drugie wydanie dołącza do tego grona: Leona Bornusa, Wiktora Widerę oraz kilku innych, mniej znanych współpracowników i autorów, zamieszczających swe artykuły w czasopismach pszczelarskich. Wśród znanych pszczelarzy-redaktorów, znalazł się także jeden obcokrajowiec Samuel Wagner – założyciel (w 1861 r.) i pierwszy redaktor czasopisma wydawanego w Stanach Zjednoczonych „American Bee Journal”. W poszukiwaniu osób związanych z działalnością czasopiśmienniczą pomocne są informacje zawarte w tabeli *Polskie czasopisma pszczelarskie* z pierwszego wydania encyklopedii i hasła *Czasopisma pszczelarskie w Polsce* z wydania drugiego. Pojedyncze nawiązania do czasopism pszczelarskich zawierają w obu wydaniach *Encyklopedii* problemowe hasła historyczne o organizacjach pszczelarskich w Polsce niepodległej oraz pod zaborami – austriackim, pruskim i rosyjskim. Nowe wydanie oferuje tabelę 16

⁶ *Ibidem*, s. 105 (hasło: *Journal of Apicultural Science*).

pt. *Ważniejsi europejscy odkrywcy i krzewiciele wiedzy o pszczołach*, gdzie zasygnalizowano również działalność niektórych osób w obszarze czasopiśmiennictwa pszczelarskiego.

Obie *Encyklopedie* zawierają dosyć bogaty materiał ilustracyjny w postaci rycin, reprodukcji i fotografii, jednak nie odnosi się on w żaden sposób do tematyki czasopism pszczelarskich.

Pierwszemu wydaniu *Encyklopedii* zawdzięczamy tabelaryczne zestawienie tytułów polskich czasopism pszczelarskich i podstawowych informacji o nich. Wydanie z 2013 r. nie tylko nie weryfikuje i nie rozszerza zakresu tabeli z pierwszego wydania, ale nawet jej nie powiela. O ile pierwsze wydanie wprowadzało niedefiniowane dotąd pojęcie czasopism pszczelarskich, to po drugim wydaniu można by się spodziewać rozwinięcia tego zagadnienia w bardziej szczegółowym opracowaniu. Hasło w *Encyklopedii* z 2013 r. skupia się jednak wyłącznie na przeglądzie tytułów. Hasła *Czasopisma pszczelarskie w Polsce* pomijają pierwsze polskie periodyki poświęcone tej dyscyplinie, które funkcjonowały w różnych zaborach. Chociaż w większości przypadków ukazywały się bardzo krótko, są cennym świadectwem rozwoju czasopiśmiennictwa pszczelarskiego. Hasło *Czasopisma pszczelarskie w Polsce* z wydania *Encyklopedii* 2013 r. nie wykorzystuje należycie dostępnych informacji i wyników badań⁷, przez co nie spełnia wymogu zaprezentowania aktualnego stanu wiedzy. Rejestruje natomiast i uzupełnia listę współczesnych tytułów pszczelarskich, które pojawiły się na rynku wydawniczym od czasu poprzedniego wydania *Encyklopedii*. Brak pomocniczych spisów terminów nie ułatwia odnalezienia wiadomości związanych z czasopismami pszczelarskimi, a także innymi zagadnieniami poruszonymi przez obie *Encyklopedie pszczelarskie*.

Bibliografia

- Buczyński F., Jung C., *Bibliografia polskiego piśmiennictwa pszczelarskiego*, Kamianna 1987.
- Encyklopedia pszczelarska*, red. L. Bornus, Warszawa 1989.
- Encyklopedia pszczelarska*, red. J. Wilde, Warszawa 2013.
- Historia prasy polskiej. Prasa polska 1864–1918*, red. J. Łojek, Warszawa 1976.
- Tomaszewski R., *Nie tylko Dzierżon: wprowadzenie do bibliografii piśmiennictwa pszczelniczego na Śląsku*, „Biblioteka” 2011, nr 15.
- Tomaszewski R., *O bibliografii pszczelnictwa polskiego*, „Biblioteka” 2008, nr 12.

⁷ Na uwagę zasługują przede wszystkim publikacje: R. Tomaszewski, *O bibliografii pszczelnictwa polskiego*, „Biblioteka” 2008, nr 12, s. 29–53; *Nie tylko Dzierżon: wprowadzenie do bibliografii piśmiennictwa pszczelniczego na Śląsku*, „Biblioteka” 2011, nr 15, s. 25–55.